

Diskursetnologi

SOFI GERBER, Södertörns högskola och Biodynamiska Forskningsinstitutet, JENNY GUNNARSSON PAYNE, Södertörns högskola, ANNA SOFIA LUNDGREN, Umeå universitet. Författarna presenteras närmare vid sina respektive artiklar.

det här numret av *Kulturella Perspektiv* har fått temarubriken *Diskursetnologi* och innehåller artiklar skrivna av etnologer som använder ett diskursteoretiskt perspektiv. Med diskursteori avses den postmarxistiska diskursanalytiska inriktning som hade sitt startskott med Ernesto Laclaus och Chantal Mouffes bok *Hegemony and socialist strategy* (1985), men som sedan dess utvecklats åt olika håll. Tanken med numret är att ge några smakprov på hur diskursteorin används av etnologer, men också att reflektera över vad som då händer – både med diskursteorin och med etnologin.

I den här inledningen vill vi kort introducera några av de diskursteoretiska tankegångar som samtliga artiklar har som sin utgångspunkt. Vi vill också resonera kring några av de benämningar som förekommer i flera av artiklarna, vilka kan framstå som problematiska när de översätts till en svensk etnologisk kontext.

DISKURSTEORETISK ONTOLOGI

Diskursteorin bygger på en ontologi som säger att "allt är diskursivt": tal, skrift, känslor, handlingar. Även materialitet inkluderas i förståelsen av diskurs, vilket Sofi Gerber visar i sin artikel om murens fall. Att allt är diskursivt innebär att det inte går att nå någon för-diskursiv (t.ex. materiell eller ekonomisk) otolkad verklighet. Inte heller går det, menar diskursteoretikerna, att nå någon "absolut" eller "evig" förståelse – alla betydelser ses i stället som partiella och potentiellt föränderliga.

Att allt är diskursivt innebär också att det inte finns någon plats utanför det diskursiva varifrån forskaren kan betrakta världen. För den tillämpade diskursteorin är det särskilt viktigt att ta just detta i beaktande; forskning

betraktas *i sig* som inlägg just i den kamp om tolkningsföreträdet som den diskursteoretiske forskaren (ofta) studerar.

Det är bland annat här som postmarxismen skiljer sig från den tankeriktning som den utvecklats ur, marxismen. Medan marxismen föreslår en sanning om tillvaron utgår postmarxisterna från att sanning är en produkt av diskursiv kamp om rätten att definiera verkligheten. I Mats Lindqvists omläsning av sin avhandling och Lena Martinssons artikel om ekonomiska diskurser i utbildningssammanhang påtalas denna skillnad. Den antagonism mellan kapitalist och arbetare som marxismen menar är en sanning är inte alls självklar utifrån ett postmarxistiskt perspektiv, dvs. konflikten är inte given. "Det är först när arbetaren gör motstånd som relationen blir antagonistisk", skriver Lindqvist. Därmed visar han på en potentiell beröringsyta mellan diskursteori och etnologi som handlar om att tillskriva konkreta handlingar, tillblivelser och skeenden betydelse. Men med påpekandet snuddar han också vid en benämningsproblematik som ibland komplicerar läsningen av postmarxistiska eller diskursteoretiska verk – den som rör vad som är *politiskt*.

Den grundläggande tanken inom diskursteorin är som sagt att allt är kontingent; all mening är konstruerad och föränderlig. Det är en hållning som delas av de flesta poststrukturalistiskt influerade teoretiska inriktningar. Som regel stödjer den ett fokus på praktiker, dvs. de konkreta handlingar som skapar mening. I allmänna ordalag omtalas detta ibland i termer av att "allt är politiskt" i bemärkelsen performativt, förhandlingsbart och föränderligt.

Men – och här kan problem uppstå på grund av *ordlikheten* – diskursteorin före-

slår en åtskillnad mellan "politiska" och "sociala" praktiker. Benämningen "politisk" reserveras för tydligt artikulerade protester och förändringsprocesser.¹ Motsatsen till det politiska i denna senare och mer specifika bemärkelse är alltså "det sociala". "Det sociala" utgörs av upprepade vardagspraktiker som utförs till synes oreflekerat. Termen används för att peka på en naturliggjord ordning, vilket vissa av bidragen i numret berör.

För att komplicera det hela kan påpekas att även uttrycket "objektiv" kan användas på snarlikt sätt som "social". Objektivitet är ju något som etnologer gärna värjer sig mot, och de flesta är nog vana vid att höra etnologer säga att "nej, det är inget objektivt faktum utan snarare en kulturell konstruktion". Eftersom den diskursteoretiska ontologin redan vilar på tanken att allt är diskurs förstår man snart att termen objektivitet inte syftar till det vi är vana vid. Snarare används termen objektivitet för att beskriva när en betydelse blivit så vanlig och naturliggjord att den *framstår som* ett objektivt faktum (Laclau 1990:35). Objektivitet är diskurs som intagit en hegemonisk position. Objektivitet kan därför också kallas ideologi; det är vad som framstår som givet med effekten att den döljer kontingens och hegemonisk kamp (Laclau 1990:89 ff).

Författarna i detta nummer använder uttrycket politisk på olika sätt. Vissa gånger är det i betydelsen av att *allt* är politiskt. Andra gånger använder man diskursteoretiska distinktioner mellan politiskt och socialt för att gestalta specifika aspekter av materialet. Så arbetar t.ex. Anna Johansson med en modell för att synliggöra människors förhållningssätt i relation till de två axlarna social/politisk och etisk/ideologisk.

Det författarna ofta lyfter fram som av-

görande för sitt val av det diskursteoretiska analysperspektivet är å ena sidan själva ontologin och hur den underlättar studier av komplexiteter, å andra sidan betonas perspektivets möjligheter att analysera politiska processer. De menar att diskursteorin erbjuder verktyg för att förstå varför en del politiska processer är framgångsrika medan andra inte är det, och varför vissa praktiker upprepas trots att de kritiserats.

Som Karin Lindelöf beskriver i sin artikel om tjejlöpp är diskursteorins verktyg dessutom intimt förknippade med makt, de är situerade i maktfält. Fokus i diskursteoretiska studier är riktat mot dessa maktfält och hur de konstituerar historiskt situerade identiteter. Förändringar ses som förskjutningar i maktfält, snarare än som resultat av enskilda aktörskap (Laclau 1990:39f).

DISKURSETNOLOGI SOM ARTIKULATORISK PRAKTIK: FRÅN ONTOLOGI TILL TILLÄMPNING

Diskursteorins teoretiska bygge erbjuder många ingångar till analys. Detta påpekas i såväl Anna Sofia Lundgrens text om logikperspektivet som i Angelika Sjöstedt Landéns artikel som behandlar det psykoanalytiskt influerade begreppet "fantasi". Men det finns inte någon fix och färdig diskursteoretisk metod som direkt och utan modifiering kan tillämpas på ett insamlat material. I Marianne Winther Jørgensens och Louise Phillips välkända introduktion *Diskursanalys som teori och metod* beskrivs visserligen diskursteorin som "ett helt paket" (2001:10), men centralt för den tillämpade diskursteorin är att både insamlings- och analysmetoder bör anpassas efter den enskilda studiens

problemformulering. Diskursteoretiska studier bör vara vad diskursteoretikerna Jason Glynos och David Howarth (2007) har kallat för *problemdrivna* snarare än metod- eller teoridrivna (se även Howarth & Torfing 2005). Det teoretiska och metodologiska "paket" som Winther Jørgensen och Phillips hänvisar till är alltså inte klart att använda, utan plockas ihop av den enskilda forskaren för att på bästa sätt möta respektive studies behov. Någon "given" användning av diskursteorin kan man därför inte tala om. Tillämpad diskursteori bör snarare ses som en process där material och teori ömsesidigt belyser och anpassas till varandra. Diskursteorin kan således även gärna kombineras med begrepp från andra perspektiv, även om de ingående delarna i så fall bör vara integrerade (se Laclau 1991), något som t.ex. Gabriella Nilsson argumenterar för i sin artikel.

Processen att kombinera idéer och begrepp hämtade från olika teorier förstås inom diskursteorin i termer av *artikulation* (ungefär "sammankoppling") och det betonas att varje ny begreppskombination med nödvändighet påverkar innebörden av samtliga de begrepp som används i kombinationen. Därför kräver en eklektisk begreppsanvändning också en reflexiv medvetenhet. Det krävs en fördjupad diskussion av hur betydelsen av t.ex. ett visst begrepp förskjuts när det sätts in i ett nytt teoretiskt sammanhang (se Lindqvist 2004).

Artikulationsbegreppet kan också användas för att förklara relationen mellan teori och empiri. På samma sätt som betydelsen av ett begrepp förskjuts när det sätts i ett nytt teoretiskt sammanhang, så kan inget begrepp sättas i relation till ett empiriskt fenomen utan att dess betydelse påverkas. Enligt det här synsättet kan

alltså inget teoretiskt perspektiv "tillämpas på" en empiri, utan att det får konsekvenser för hur vi förstår *såväl teorin som empirin* (Howarth 2005). Eller för att använda Laclaus (1991) exempel: Om vi tillämpar det diskursteoretiska begreppet "konstitutiv utsida" för att förstå latinamerikansk populism, så kommer å ena sidan begreppet (som väntat) göra vissa aspekter av latinamerikansk populism synliga. Å andra sidan kommer det empiriska fenomenet med nödvändighet att belysa vissa aspekter av det teoretiska begreppet, som annars hade förblivit dunkla.

DISKURSETNOLOGI?

Man kan fundera över vad artikulationen diskursteori och etnologi gör med sina respektive beståndsdelar. När vi påbörjade arbetet med det här temanumret var tanken att vi skulle ge ett smakprov på hur diskursteorin används av etnologer. Vår tanke var just att det händer något när ett visst teoretiskt perspektiv används.

Vi har i detta temanummer samlat olika etnologiska tillämpningar där materialet analyseras utifrån en diskursteoretisk utgångspunkt och där diskursteoretiska begrepp används. Som synes har författarna valt något olika aspekter av diskursteorin. Det är alltså inte samma verktyg som tas i bruk, även om den grundläggande ontologin är densamma. I några av artiklarna tar författarna också tillfället i akt att reflektera över hur diskursteorin förhåller sig till etnologin. Varje sådan jämförelse innebär en utmaning. Så fort man jämför det ena med det andra riskerar man att förenkla och homogenisera det som ska jämföras. Denna förenkling drabbar båda de jämförda par-

terna – både diskursteorin och etnologin. Jämförelsen ska alltså ses som en artikulation som syftar just till att problematisera förhållandet mellan etnologin och diskursteorin, även om det innebär att vissa aspekter just då får stå åt sidan. I Jenny Gunnarsson Paynes artikel om etnologiskt bruk av diskursteori tas ett vidare grepp om detta. Hennes artikel får också inleda numret, följt av Mats Lindqvists och Lena Martinssons artiklar som båda berör den postmarxistiska diskursteorins relation till marxismen. Därefter följer Karin Lindelöfs text om tjejlapp, Gabriella Nilssons om konstruktionen av Sanning som rörlig och Sofi Gerbers om murens fall. I Anna Sofia Lundgrens artikel presenteras en diskursteoretisk analysmetod som ofta kallas logikperspektivet. Denna presentation följs av Anna Johansson som i sin text analyserar självskadefilmer på YouTube. Angelika Sjöstedt Landén, slutligen, presenterar hur man inom diskursteorin arbetar med begreppet fantasi och exemplifierar med empiri från sin avhandling om omlokaliseringen av ett statligt verk.

Sammanfattningsvis, detta nummer av *Kulturella Perspektiv* syftar till att erbjuda några exempel på hur etnologer arbetar diskursteoretiskt. Förhoppningen är att det ska fungera som en utgångspunkt för diskussion och sporra läsaren att själv formulera sig kring sin forsknings utgångspunkter.

NOT

¹ Chantal Mouffe gör också skillnad mellan "det politiska" som en ontologisk dimension som karakteriserar det sätt på vilket samhället är antagonistiskt och kontingent inrättat och "politiken" som "den uppsättning praktiker genom vilka en ordning skapas och en mänsklig samlevnad

organiseras i den konfliktpräglade kontext som det politiska erbjuder” (Mouffe 2008:18).

REFERENSER

- Howarth, David, 2005. “The method of articulation”, in Howarth, David & Torfing, Jacob (eds.), *Discourse Theory in European Politics: Identity, Policy, and Governance*: Basingstoke & New York: Palgrave MacMillan.
- Howarth, David & Torfing, Jacob (eds.), 2005. *Discourse Theory in European Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Glynos, Jason & Howarth, David, 2007. *Logics of Critical Explanation in Social and Political Theory*. New York: Routledge.
- Laclau, Ernesto, 1990. *New Reflections on the Revolution of Our Time*. London: Verso.
- Laclau, Ernesto, 1991. “Intellectual strategies: Memorandum to PhD students in the IDA programme.” Essex University. (Tillgänglig via: [http://thatsnotit.wordpress.com/library/ernesto-laclau-phd-thesis-recommendations/.](http://thatsnotit.wordpress.com/library/ernesto-laclau-phd-thesis-recommendations/))
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal, 1985. *Hege-
mony and Socialist Strategy: Towards a Radical
Democratic Politics*. London & New York:
Verso.
- Lindqvist, Mats, 2004. ”Diskursteori och etno-
logi: Tankar kring en diskursanalytisk avhand-

ling”, i *RIG – Kulturhistorisk tidskrift*, vol. 87,
nr 1.

- Mouffe, Chantal, 2008. *Om det politiska*. Häger-
sten: Tankekraft.
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise,
2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund:
Studentlitteratur.

SUMMARY

*Discourse ethnology
(Diskursetnologi)*

How have ethnologists applied discourse theory? This text introduces the special issue of *Kulturella Perspektiv* called “Discourse ethnology”, in which nine Swedish ethnologists present their work with applying discourse theory. The introductory text briefly outlines the ontology of discourse theory and discusses articulatory practice as a way of thinking the move from ontology to application.

Keywords: discourse theory.

*Sofi Gerber, Södertörn University and the
Biodynamic Research Institute; Jenny Gunnarsson
Payne, Södertörn University, and Anna Sofía
Lundgren, Umeå University, Sweden.*